

4150 ABOU-HSAB, Georges & SAUL, Samir. Le *Panarabisme*
nationalisme arabe, rétrospective et prospective: un
essai. *Guerres Mondiales et Conflits Contemporains*; 160202
262 (2016) pp. 129-143;159. Historical overview.
Abstract(s): English.

21 Kasım 2017

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- 3641 PASTOR DE MARÍA Y CAMPOS, Camila. The Mashriq unbound: Arab nationalism, *criollo Panamericanism* nationalism and the discovery of America by the Turks. *Mashriq & Mahjar*, 2 ii (2014) pp. 28-54. 160202
"Explores ideologies of difference and mobility constructed in the circulation of Middle Eastern people and texts by framing these migrations through imperial and nationalist narratives produced in the Middle East and Mexico". Incl. references to Jorge Amado's novel *The discovery of America by the Turks* (English tr. New York 2012).

21 Kasım 2017

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

ZAMAN İÇİNDE ARAP İSYANI/İHTİLALİ, TARİHSEL BELLEK VE TARİHYAZIMI

HASAN KAYALI

1916 Arap İhtilali son yüzyıl içinde milliyet, siyasi görüş ve konum, kimlik politikası ve rejim meşruiyeti açılarından ilgi görmüştür. Bu cihetlerden yararlılığını yitirince de unutulmaya yüz tutmuştur. Bugün birçok Arap ülkesinin bayraklarının, Haşimilerin isyan sırasında çektikleri yeşil-siyah-kırmızı-beyaz bayraktan uyarlanmış olduğu yeni nesillerce bilinmemektedir. Bu yazı Arap İhtilali'nin, Arap milli tarihyazımlarında nasıl hatırlandığını ve unutulduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'nın yüzüncü yıldönümü son dört yıl içinde bütün dünyada çeşitli vesilelerle anıldı. Türkiye'de ve diğer Ortadoğu ülkelerinde de popüler kültür ve tarih program ve yayınlarında "Büyük Harp" özel ilgi gördü. Akademik alanda, yüzüncü yıldönümü faaliyetleri Osmanlı Devleti'nin savaş deneyimini geleneksel askeri ve siyasi tarihlerin ötesine taşıdı; Osmanlı halklarının savaşta yerleri ve etkileşimleri mercek altına kondu. Bir yandan da Osmanlı'nın deneyiminin, savaşın Avrupa ağırlıklı olarak yazıla gelmiş genel tarihine entegre edilmesinde

mesafe kaydedildi. Ancak bu etkinliklerde, 1916 Arap İsyanı özel bir ilgi alanı olmaktan uzak kaldı ve Arap ülkelerinde dahi pek az dikkat çekti. Denebilir ki birçok Arap ülkesinin 2016'da tozdan dumandan fermandan okuyacak durumları yoktu: Bir yandan işid şiddeti ve yayılcılığı diğer yandan Suriye'de devam eden iç savaş ve özellikle Suriye'yi terk eden milyonlarca sığınmacı krizler yararıyordu. İlk patlak verişinden beri Arap milli hareketi ve siyasi ve kültürel birliği ile bağdaştırılmış olan Arap uyanışı mitosu başta Irak ve Suriye olmak üzere birçok Arap ülkesine

bakıldığında artık bir ayrıklığı, hatta bir yenilgiyi çağırıştırır hale gelmişti.

Mekke emiri Şerif Hüseyin ve ailesinin önderliğinde patlak veren isyanı, Hüseyin'in 10 Haziran 1916'da Mekke'de havaya tek bir kurşun sıkarak başlatıldığı kabul edilir. Başkaldırı aslında birkaç gün öncesinde Medine'de başlamış ve iki seneyi aşkın bir süre devam etti. Araplar bu hareketi hem "isyan" hem de "devrim" anlamına gelebilen "thawrat" olarak adlandırmışlar ve zaman içinde bir ayaklanmadan çok devrim olarak telakki etmişlerdir. Bu bakımdan olaydan Araplar açısından söz ederken "İhtilal" kelimesini kullanmak daha uygundur. Ancak Osmanlı hükümeti başkaldırışı bir isyan olarak nitelemiş, Türkiye'de de böyle anıla gelmiştir. Aslen Arapça olan ve ön planda bir itaatsizlik durumunu çağırıştıran "isyan" kelimesi bu hareketle ilgili olarak Araplarca kullanılmamıştır. Bir devrim ve milli uyanış olarak tarihlere kaydolunmuş olmasına rağmen Arap İhtilali'nin, yüzüncü yıldönümünde yalnızca Hüseyin'in ahfadi tarafından yönetilen Ürdün Haşimi Krallığında kutlamalara vesile olması dikkat çekicidir.

"1916 Arap İhtilali'nin yüzüncü yıldönümü Arap dünyasında niye rağbet görmedi?" sorusuyla yüzleşen Arap entellektüellerinin bir kesimi sorumluluğu Türkiye hükümetine tahmil etmiştir. Örneğin, Sami Moubayed Arap basınında yazdığı makalelerde' Recep Tayyip Erdoğan'ın Arap İsyanı'nın tarihini yeniden yazdığını ve on sene boyunca sürdürdüğü bir kampanya ile Arap ülkelerinde ve basınında ihtilalin yüzüncü yıldönümünün fark dahi edilmeden geçip gitmesini sağladığını öne sürdü. Ne var ki Hüseyin'in hareketi Arap dünyasında nesillerce göklere çıkarılmıştı; adına övücü filmler yapılmış, kitaplar yazılmıştı ve zorunlu ders olarak okutulmuştu. Türkiye'de Arap ülkeleriyle ilişkiler bağlamında Arap İsyanı'nın algılanış ve yorumlanışındaki yeni bir eğilim, aşağıda değinileceği üzere kendi içinde dikkate değer ise de, Arap İsyanı'nın birçok Arap ülkesinde toplumsal bellekte geri plana geçmesini Türkiye'nin dış politikasına bağlamak bir abartı olmaktan ileri gitmez. Asıl sebepleri, isyanın Arap milliyetçiliğinin tarihsel evrimindeki konununun değişiminde, Arap ülkelerinde milli kimliğin farklılaşmasında ve dönüşmesinde aramak gerekir.

Yüzüncü yılında Arap İsyanı/İhtilali'nin Ürdün ve Türkiye'nin kolektif hafızasında belirgin olarak kalmaya devam ettiğini, Amman'daki kutlamalarla ilgili *Jordan Times* gazetesinin internete koyduğu şaşaalı bir havai fişek gösterisinin görüntü kaydının altına girilen şu iki yorum gösteriyordu: Birincisi İngilizce olarak "Büyük Arap İhtilali çok yaşal" di-yordu. Türkçe olan diğeri ise yalnızca "Nankörler" şeklindeydi.¹

ARAP İSYANI VE ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ

Şerif Hüseyin'in isyanın ilk günlerindeki beyanlarında bariz bir milliyetçi söylem mevcut değildir. Milliyetçi öğeler zamanla harekete eklenmiştir. İsyanı katılan ve Hüseyin'in oğullarından Faysal'ın kumanda ettiği aşiret ordusunun eşliğinde Osmanlı birlikleriyle çarpışa-

rak Suriye'ye ilerleyen İngiliz subayı T. E. Lawrence'ın edebi ve yüceltici bir üslupla çarpıtarak kaleme aldığı ve 1926'da yayınlanan *Seven Pillars of Wisdom* adlı kitabı, dünya kamuoyunda Arap hareketinin selahiyettar anlatısı olarak kabul edildi.² 1920'ler ve 1930'larda, Arap ülkeleri manda boyunduruğu altında yarı sömürgeleşme yoluna girerken Lübnan asıllı George Antonius'un kaleme aldığı *Arab Awakening* (Arap Uyanışı) adlı eser Arap isyanını ve İtilaf devletlerinin aldatmacasını milli haklar söylemine yerleştirerek daha çok Avrupa diplomatlar ve kamuoyuna hitap etmeye gayret etti.³ Arap milliyetçiliğinin üst anlatısı kabul edilen bu kitapta Arap İhtilali, Arap milliyetçiliğinin temel taşı olarak yerini buldu.

Şerif Hüseyin isyan bayrağını açarken, İttihat ve Terakki hükümetini suçluyordu. Ancak bir süre sonra Şerif ve oğulları, dönemin ideolojik ikliminden esinlenmiş olan ve daha çok Beyrut, Kudüs, Şam gibi şehirlerde mukim Arapçı unsurların diline yaklaşarak Osmanlı Devleti'nin meşruiyetini sorgular duruma geçtiler. Daha sonraki dönemlerden geriye bakıp bu dile odaklandığında, 1916 isyanı milliyetçi bir hareket görünümü arz ediyordu. Milliyetçilik olgusuna, konunun birçok uzmanının artık benimsediği şekliyle, sosyal ve söylemsel bir kurgu olarak baktığımızda Arap İsyanı'nın gelişiminde milliyetçi öğeleri göz ardı edemeyiz. Bu demek değildir ki milliyetçi söylemin isnatlarını, özellikle Arap milliyetçisi perspektifin isyanın tarihsel gerisi kabul etmek gerekir. Örneğin, bugün Ürdün milli tarihyazımında kabul gören ve Arap İsyanı'nın kökenlerini çok gerilere götüren bir yaklaşım vardır. Bu yaklaşım Mekke şerifleri önderliğindeki bir Arap bağımsızlık hareketinin başlangıcını 1840'lara çekerek o dönemin emiri ve Hüseyin'in dedesi Mohammad bin Abdul Muin'e bağlar.⁴ Benzer şekilde, George Antonius, Mısır'da Mehmet Ali Paşanın 19. yüzyılın ilk yarısındaki otonomist hareketiyle Şerif Hüseyin'in isyanını ilişkilendirmiştir. Antonius'a göre Mehmet Ali'nin ha-

George Antonius.
wikipedia.org

reketi bir "fodepar" dır; yani milliyetçi hareket Şerif Hüseyin'in isyanı ile depar atabilmiştir.⁵ Oysa Mehmet Ali ile Hüseyin bin Ali hareketleri arasındaki en bariz benzerlik şahsi yayımları değil emeldir denilebilir.

Herideki yıllarda Arap İsyanı, Arap milliyetçi hareketinin özgün sınıfı noktası olarak zaman zaman ve yer yer başrol oynarken Türk milliyetçiliğinde de yardımcı bir rolde zühur etmiştir. Her milliyetçi akımın yetişi büyümesi için bir "öteki" gerekir. Arap İsyanı söylemindeki düşman Osmanlı hükümeti, özellikle Türkçülükle itham edilen İttihat ve Terakki yönetimiymiş. Meşrutaiyet İslam toplumu içindeki simgesel rolünden doğmuş olan ve monarşik emelleri ve halifelik ümitleri olan Şerif Hüseyin için temel karşıtlık etnik olmaktan çok siyasal idi. Etnik husumet Orta Doğu'nun devletlere bölünmesinden sonra hız kazandı. Yeni Türkiye Devleti'nde millet anlayışı vatandaşılık bazından etnik birlik anlayışına yöneldiğiçe "Arap ihaneti" ve "arkadaş hançerleme" söylemi Türk milliyetçiliğinin hizmetine sunuldu.

ARAP İSYANI'NIN KÖKENLERİ

Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti için iyi başlamamıştı. Orduları, Kafkas ve Süveyş cephelelerinde yenilgiye

1916 İsyanı.
arabrevolvi.jp

BRILL

ORIENTE MODERNO 97 (2017) 4-35

ORIENTE
MODERNO

brill.com/ormo

Arab Nationalism(s): Rise and Decline of an Ideology

Patrizia Manduchi
Università di Cagliari
manduchi@unica.it

Abstract

When speaking about Arab nationalism, at least three phenomena, only partially distinct from one another, must be identified: Arabism, Pan-Arabism and Nationalisms on a local basis.

The first is Arabism (*'urūbah*, being Arab) in the sense of belonging to the same world, in a single context from Morocco to Iraq, that emerged in Egypt and Near East in the last decades of the XIX century. From this cultural awareness of an Arab identity, the Pan-Arabism (*qawmiyyah 'arabiyyah*) developed in the interwars period, but especially after the Second World War. Finally, with the acquired national Arab independences, Nationalism emerged on a local basis, and took the name of *waṭaniyyah*.

The debate has never closed and all the major questions are still open: if an Arab nation (and therefore an Arab nationalism) has ever existed; if we can talk about a Pan-Arab nationalism once local based nationalisms emerged; which are the ideological principles of Arab Nationalism that are not uncritically assimilated from outside; finally, how and why the nationalistic ideologies have suffered an heavy crisis in front of the impressive rise of contemporary radical Islamism after the Seventies.

Finally, if the figure of the global jihadist, not tied to this or that national cause but fighting anywhere you have to fight a *ḡhād* in the way of God, is the antithesis of the militant of nationalistic movements, for his absolute disregard for any cause that can be defined national. The goal is the creation of an Islamic State, no matter how utopian this project is, not based on the concept of nation but on that of *ummah*. It's the phase of the "*après panarabisme*": the myth of cohesion from the Gulf to the Atlantic no longer enchants Arab people and Arab States, and the era of Nasser and the Ba'athist dream has finally ended.

Panarabizm 02694
160202

02 Kasım 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Keywords

Arab Nationalism – Arabism – Panarabism – Qawmiyyah – Waṭaniyyah – Middle East

It is not only inopportune, but even misleading, to deal with the complex question of how to define Arab nationalism without first providing an overall picture of the birth and development of nationalism in Europe. There can be no doubt that in the Arab world nationalistic ideas and the movements connected with them came from the example of Europe, especially from German thought at the end of the 19th century. And it is just as important to start from a comparison with the European model to see if in reality it has been applied with success in the Arab context or is merely one of its many poor imitations, that is, a forced alien ideology astutely introduced into a different context.

The debate, of which we shall try to provide a brief overall synthesis, has never come to an end and even today the question is if an Arab nation, and thus an Arab nationalism, has ever existed and what is meant by this expression. Up to what point can we speak of a pan-Arab nationalism after local nationalisms emerged; which are the autochthonous principles and which are those critically assimilated from abroad; finally, how and why have nationalistic ideologies indisputably entered a critical period faced with the impressive rise of today's radical Islamism?

1 What is Meant by Nationalism?

Any single definition of nationalism may turn out to be inadequate since it would refer to quite different historical periods and socio-political contexts. But we can attempt to offer an ample definition of the term by indicating the whole of doctrines and movements that attribute a central role to the idea of *nation* and thus to national identity. Although the term nationalism is often used loosely and today is generally applied with a negative connotation following the degenerations it underwent in the 20th century, there is no doubt that all nationalistic ideas are based on the acknowledgement of the identity of a population that aims to create political unity and—if there is the possibility—a national power in line with a project of cultural and spiritual hegemony implemented by means of expansionistic or imperialistic policies.¹

¹ S.v. «Nazione», (Gil, J.), *Enciclopedia Einaudi*. Torino, 1980, vol. 9, p. 822-852; s.v. «Nazione» (Matteucci, N.; Zanetti, G.), *Enciclopedia filosofica*. Milano, Bompiani, 2010, vol. 11, p. 7775-7776.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

25 Temmuz 2018

Panarabizm
160202

2113

CHOUËIRI, Youssef M. Arab nationalism: Arabness, Arab Jews, and the Arab Spring. *The Routledge handbook of Muslim-Jewish relations*. Ed. Josef Meri. New York: Routledge, 2016, pp. 317-330.

160202

DIA

PANARABIZM

Walker, D.

1890-1952: sectors where acculturation heightened Egyptian Pan-Islamism and Pan-Arabism .--
1993 ISSN: 0021-1826 : Islam and the Modern Age, vol. 24 iv pp. 216-241, (1993)

Egypt - 19th century | Egypt - 1900-52 | Pan-Islamism | Pan-Arabism | Political theory & ideology